

Zygmunt Szot

**REGIONY GEOGRAFICZNO-FIZYCZNE WENEZUELI
I ICH ZNACZENIE GOSPODARCZE**

Na obszarze Wenezueli można wydzielić następujące regiony geograficzno-fizyczne: Andy /zwane często Cordillera de Mérida/, basen Maracaibo, Region przejściowy, Cordillera del Norte /zwana także Cordillera del Caribe/, Llanos i Wyżyna Gujańska¹. Ten podział fizyczno-geograficzny nie odpowiada w Wenezueli - podobnie jak i w wielu innych państwach - podziałowi administracyjnemu. Równocześnie jednak jeśli się weźmie pod uwagę regionalizację rozmieszczenia ludności², produkcji rolniczej, hodowlę, bogactwa naturalne, przemysł, handel i transport, daje się wyraźnie zauważyć bardzo duże zbliżenie między regionami gospodarczymi³ i fizycznymi /patrz mapa/. Dane liczbowe dotyczące ludności i gospodarki ujmowane są - w statystykach - w obrębie poszczególnych jednostek administracyjnych. Dlatego też możemy przyjąć, tradycyjnie już uznany podział fizyczny w powiązaniu z podziałem administracyjnym.

Regiony geograficzne	Jednostki administracyjne
Andy wenezuelskie	Táchira, Mérida, Trujillo
Basen Maracaibo	Zulia
Region przejściowy	Lara, Falcón, Yaracuy
Cordillera del Norte	Carabobo, Aragua, Dystrykt Federalny, Miranda, Sucre, Nueva Esparta
Llanos	Apure, Barinas, Portuguesa, Cojedes, Guárico, Anzoátegui, Monagas, Terytorium Federalne Delta Amacuro
Wyżyna Gujańska	Bolívar, Terytorium Federalne Amazonas

Andy wenezuelskie

Góry Andy leżące w zachodniej części Ameryki Południowej, są po Himalajach najwyższymi górami świata. Końcowa, północna partia tych gór rozgałęzia się w kształcie litery Y, której ramię W stanowi Cordillera de Perijá, a ramię E - Cordillera de Mérida. Między tymi ramionami leży roponośny basen Maracaibo.

Cordillera de Mérida, zwana tradycyjnie w Wenezueli Andami - osiąga w swym najwyższym paśmie Sierra Nevada de Mérida wysokości dochodzące do 5 000 m n. p. m.⁴ pokryte wiecznym śniegiem i lodowcami górskimi. Masyw Andów wenezuelskich ciągnie się z SW na NE, oddzielając basen Maracaibo od Llanos. Jego długość wynosi 140 km, a szerokość waha się w granicach 80-130 km. Patrząc na mapę ukształtowania pionowego, widzimy, że Andy od strony basenu Maracaibo wznoszą się prawie pionowo murem, natomiast od strony Llanos wznoszą się nieco łagodniej. Od SW, obniżenie Táchira /lub San Cristóbal/ biegnące prawie z N na S, oddziela Andy wenezuelskie odkolumbijskiej Cordillera Oriental⁵. Od NE, obniżenie Carora i Barquisimeto oddzielają je od wysoczyzny Lara - Falcón i Cordillera del Caribe. Andy kończą się tu w odległości około 20 km na SW od Barquisimeto. Idąc od północy w górę wstępują tu kolejno następujące klimaty: sawanny /Aw/ i umiarkowany ciepły, deszczowy z suchą porą roku /Cw/ - z temperaturami nieco niższymi niż w sawannach, co wynika ze wzrostu wysokości nad poziom morza. Powyżej 3 000 m n. p. m. panuje klimat tundry andyjskiej /ET/, a najwyższe partie Andów wenezuelskich /powyżej 4 700 m n. p. m. /są objęte klimatem EF, gdzie średnia temperatura roczna jest zawsze poniżej 0°C i gdzie zalegają lodowce górskie. Natomiast część niżej leżących dolin północnoandyjskich objęta jest klimatem stepów - Bs⁶. W Andach obejmujących 36 tys. km² /4% pow. kraju/ leżą stany Táchira, Mérida i Trujillo oraz nieduże obszary stanów: Lara, Apure, Barinas i Portuguesa.

Rzeki andyjskie zasilane w ciągu całego roku przez opady deszczu i śniegu /w lipcu i w sierpniu/ i topnienie lodowców spływają w kierunku Llanos, basenu Maracaibo lub bezpośrednio do M. Karaibskiego⁷. Na zboczach ich dolin znajdują się piętrowo ułożone terasy aluwialne⁸. Ponieważ dna dolin andyjskich są bardzo wąskie, a zbocza bardzo strome, dlatego też rolnictwo i osadnictwo rozwija się głównie na terasach. Na terasach leżą np. takie ważniejsze miasta jak: San Cristóbal, Valera, Mérida i Trujillo. Region Andów jest najbardziej zróżnicowany klimatycznie i florystycznie ze wszystkich regionów Wenezueli. Uwarunkowane to jest głównie dużym wyniesieniem nad poziom morza. Ponieważ do wysokości około 3 000 m n. p. m. klimat sprzyja osadnictwu i rolnictwu, region Andów wenezuelskich - od czasów przedhiszpańskich - był zawsze gęsto zaludniony ludnością rolniczą. Szczególnie ludność Llanos, nękana malarią uciekała w stronę Andów, biorąc pod uprawę każdy najmniejszy - nadający się pod użytkowanie kawałek dna dolin, terasów, zboczy i płaskowyży. Zniszczenie naturalnej szaty roślinnej - szczególnie na stromych stokach i zboczach - spowodowało do dziś widoczną erozję gleb⁹. Po opanowaniu malarii /w pierwszych latach po II wojnie światowej/ zauważa się ruch ludności w odwrotnym kierunku; z wysokich Andów na tereny pogórza andyjskiego, na Llanos i do basenu Maracaibo. Ludność Andów stanowi ponad 13% ogółu ludności Wenezueli. Ludność ta dzieliła ziemię uprawną aż do ostateczności - co w konsekwencji musiało doprowadzić w wielu wypadkach do spadku wydajności w tych minigospodarstwach /minifundios/.

W regionie Andów wenezuelskich /stanowiących około 3,3% pow. kraju/ doprowadzono do tego, że znajduje się tu prawie 25% ogólnej liczby gospodarstw. Mimo stromości rzeźby i niebezpiecznych procesów erozji, użycie ziemi jest tu bardzo intensywne. Prawie 29% ogólnokrajowej powierzchni gruntów uprawianych stale i około 20% gruntów uprawianych systemem przemiennym znajduje się w Andach wenezuelskich. Do hodowli bydła nie dysponowano większymi przestrzeniami pastwisk i dlatego też od dawna nastawiono się tu na intensywną uprawę łąk. Na terenie trzech stanów andyjskich znajduje się około 19% ogólnokrajowej powierzchni łąk uprawnych. Hoduje się tu 9% bydła rogatego, ponad 10% nierogacizny, 11% koni i około 14% owiec.

Podstawową uprawą handlową ludności andyjskiej jest kawa, której produkcja stanowi 41% zbiorów całego kraju. Region Andów wenezuelskich dostarcza prawie 100% zbiorów pszenicy. Zauważa się jednak w ciągu ostatnich kilkunastu lat wyraźny spadek produkcji tego zboża. Z innych ważniejszych płodów rolnych, zbiera się w tym regionie: około 12% kukurydzy,

ponad 46% manioku, 18% trzciny cukrowej, 11% ziemniaków, 16% fasoli zwykłej, 10% fasolnika chińskiego i ponad 26% ziemiary jadalnej.

Basen Maracaibo

Pomiędzy górami Mérida a Perijá znajduje się śródgórskie zapadlisko tektoniczne, wypełnione aluwiami, pod którymi zalegają trzeciorzędowe naftonośne piaskowce i łupki ilaste. Powierzchnia basenu /łącznie z jeziorem/ wynosi około 70 tys. km², co stanowi niecałe 7% powierzchni kraju. Prawie całość basenu leży w stanie Zulia⁴⁰. Powierzchnia basenu jest na ogół wyrównana. Największe różnice poziomów dochodzą do 75 m⁴¹. Środek zapadliska wypełnia największe jezioro Ameryki Południowej - Maracaibo. Jego powierzchnia wynosi około 13 tys. km², głębokość dochodzi do 50 m, długość wybrzeży około 728 km⁴². Jezioro to powstało w oligocenie, kiedy wycofały się stąd wody Morza Karaibskiego, a rzeki spływające z otaczających gór wysłodziły jego wody prawie w 100 procentach⁴³. W niżej położonych obszarach basenu /na północy/ panuje klimat sawannowy - Aw z wysokimi temperaturami w ciągu całego roku /najzimniejszy miesiąc - powyżej 18°C/. Wyżej położone obszary na W oraz stoki E Cordillera de Perijá i NW stoki Andów objęte są klimatem tropikalnym lasów deszczowych /selva/ - Af.

Obszar stamu Zulia /na którym zamieszkuje obecnie ponad 12% ludności Wenezueli/ od samych początków kolonizacji był bardzo aktywnym regionem rolno-hodowlanym. Dopiero w latach dwudziestych obecnego stulecia, kiedy zaczęto intensywnie eksploatować ogromne zasoby ropy naftowej, produkcja rolno-hodowlana zeszała na plan drugi. Niemniej jednak i dziś warunki naturalne środowiska południowej części basenu stwarzają wielkie możliwości do równoległego rozwoju tego regionu - w przemyśle naftowym i w produkcji rolno-hodowlanej. Liczba majątków rolnych stanowi tu niecałe 5% ogólnej liczby gospodarstw rolnych kraju. Latafundia te obejmują 6,6% ogólnokrajowej powierzchni gruntów uprawianych stale i 6,7% gruntów uprawianych systemem przemiennym. Hodowla bydła rogatego jest prowadzona intensywnie i w oparciu o podstawy naukowe. Tutaj znajduje się ponad 28% ogólnokrajowej powierzchni łąk uprawnych, a tylko niecały 1% pastwisk naturalnych. Zuliańskie bydło rogате stanowi 14% ogólnej liczby pogłowia krajowego. Dodać należy, że w tej liczbie duży odsetek stanowi bydło mleczne. Na obszarze basenu Maracaibo hoduje się ponadto 23% ogólnokrajowej liczby pogłowia owiec, 11% nierogacizny i ponad 12% kóz.

Pod względem zasobów i wydobycia ropy naftowej region basenu Maracaibo wybija się nie tylko w skali krajowej, ale i międzynarodowej. Od początków /1917 - 1918 r./ eksploatacji, aż do lat ostatnich, region ten dostarcza ponad 75% ropy naftowej dobowanej w Wenezueli⁴⁴. Stwierdzone zasoby obliczane są - w ostatnich latach - na ponad 2 miliardy ton, tj. tyle, ile wydobyto na terenie tego regionu w ciągu 50 lat /1917 - 1967/. Dodać należy, że ropę naftową nawiercono już także w niżej położonych warstwach kredowych, co po dokładniejszych badaniach, powiększy ilość zasobów stwierdzonych. Nieograniczone są w tym regionie możliwości eksploatacji gazu ziemnego. Stan Zulia dostarcza prawie 1/5 krajowej produkcji energii elektrycznej

Region przejściowy: Lara - Falcón - Yaracuy

Region przejściowy, w większości wyżynny, o zróżnicowanej rzeźbie obejmuje prawie całość trzech następujących stanów: Lara, Falcón i Yaracuy o powierzchni około 52 tys. km². Kraina ta składa się z licznych

pasm, zbudowanych przeważnie z utworów kredowych i trzeciorzędowych, mającymi z jądrem krystalicznym, wznoszących się do ponad 1 000 m n. p. m. Pasma wysokich wyżyn oddzielone są od siebie szeregiem stosunkowo wysoko położonych kotlin i równin lub szerokich dolin rzecznych. Rzeźba tego regionu ma charakter przejściowy między basenem Maracaibo, wysokimi Andami i równinami Llanos⁴⁵. Cały region ulega powolnemu, ale stałemu procesowi wznoszenia się⁴⁶. Panuje tu klimat stepów - Bs, a suchość tych obszarów spowodowana jest tym, że parowanie przewyższa opady. Rośnie tu głównie roślinność kserofilna.

Omawiany region jest także strefą przejściową z punktu widzenia ekonomicznego - co wyjaśnia stosunkowo duże zaludnienie tego regionu, pomimo trudności istniejących wskutek tego, że dominuje tu suchy klimat. Sędziwostwo Morza Karaibskiego z licznymi portami ułatwia dostęp z morza do regionu⁴⁷. Szczególnie stan Lara jest obszarem ożywionej wymiany handlowej. Falcón - położony korzystnie nad morzem - grupuje /na półwyspie Paraguaná/ wielkie rafinerie ropy naftowej. Yaracuy jest obszarem zróżnicowanej produkcji rolnej. Te trzy stany, których powierzchnia stanowi łącznie 6% pow. kraju, zamieszkuje ponad 13% ludności Wenezueli. Tutaj znajduje się 16% ogólnokrajowej powierzchni ziemi uprawianej stałe, prawie 18% ziemi uprawianej przemienne i 22% łąk uprawianych. Obniżenia Carara i Lara są regionami o dużym znaczeniu w produkcji mięsa. Ogółem w omawianych trzech stanach hoduje się 8% krajowego pogłowia bydła rogatego, 14% nierogacizny, 47% owiec i aż 74% kóz - co wiąże się ściśle z suchością olbrzymich obszarów tego regionu. Ważniejsze płody rolne tego regionu to: szał - 100%, ziemniaki - 47%, trzcina cukrowa - 42%, cebula - 86%, orzeszki ziemne - 53%, fasola zwykła - 20% i kukurydza - 19% ogólnokrajowej produkcji.

Cordillera del Norte

Między obniżeniem Yaracuy /na W/, aż do wschodniego końca półwyspu Paria /na E/ ciągną się w bezpośrednim sąsiedztwie Morza Karaibskiego góry - Cordillera del Norte⁴⁸ o długości około 1 000 km, a szerokości dochodzącej czasem nawet do 90 km⁴⁹. Oddzielają one rozległą nizinę sawannową Llanos od Morza Karaibskiego. Są to góry bardzo młode /wypiętrzone w pliocenie/ i dotychczas ostatecznie jeszcze nie uformowane - o czym świadczą częste trzęsienia ziemi i występowanie gorących źródeł na południowych stokach. Cordillera del Norte różni się od Andów wenezuelskich przeszłością geologiczną, rzeźbą i kierunkiem położenia⁵⁰. System podłużnych linii uskokowych doprowadził do powstania dwóch odrębnych pasm górskich oddzielonych podłużnym zapadliskiem zajęтым m. in. przez bezodpływowy basen ze słodководnym jeziorem Valencia. Jedno z tych dwóch równoleżnikowych pasm to Cordillera de la Costa /Kordyliera Nadbrzeżna/ zbudowana z granitów i łupków mikowych, ostro zarysowana. Jej strome zbocza gwałtownie opadają w stronę morza. W szczycie Naiguatá osiąga 2 765 m n. p. m. Drugie pasmo - wewnętrzne: Serranía del Interior, bardziej rozczłonkowane i niższe, zbudowane jest na W z utworów krystalicznych /diabazów i porfirow/, a na E z kredowych wapieni i piaskowców. Seria obniżeń - oddzielająca te dwa pasma - zajęta przez wspomniane jezioro Valencia ciągnie się na E doliną rzeki Tuy i dalej zatokami morskimi Cariaco i Paria. Przewaga przepuszczalnych wapieni i piaskowców spowodowała słaby rozwój powierzchniowej sieci rzecznej, co ma duży wpływ na szatę roślinną. Cordillera del Norte porastają szerokim pasem lasy bezlistne w porze suchej /bosques deciduos/⁴¹. Gdy tylko zaczynają padać deszcze, lasy bezlistne odzyskują swoją żywotność i wtedy bardzo trudno odróżnić je od lasów wodolubnych makrotermicznych. Większość obszarów Cordillera del Norte objęte jest klimatem sawann - Aw i stepów - Bs. Szerokie rozprzestrzenienie

się roślinności kserofilnej /głównie roślin nieużytecznych np. ostów/, które postępuje od wybrzeży Morza Karaibskiego w głąb gór, przyspieszane jest w dużej mierze rabunkową działalnością człowieka, nieopatrzenie niszczonego lasy rosnące w sąsiedztwie ostów i innych roślin kolczastych.

Wspomniane już jezioro Valencia zajmuje powierzchnię 374 km²; największa głębokość - 32 m, długość wybrzeży - 127 km, długość jeziora 34 km, maksymalna szerokość - 19 km. Wysoko zawieszone plaże na jego wybrzeżach, są dowodem częstych zmian poziomu tego rozległego jeziora z przyczyn tektonicznych i klimatycznych. Nad jeziorem rozrastają się w bardzo szybkim tempie dwa duże miasta: Valencia i Maracay. Oba te miasta mają dobrze rozwinięty przemysł. Maracay jest równocześnie atrakcyjną miejscowością lotniskową.

Do regionu Cordillera del Norte można zaliczyć także silnie rozczłonkowane wybrzeże i liczne wyspy na jego przedpolu ściśle związane ze strukturą uskokuwą całego tego regionu²². Na małej powierzchni - jaką zajmuje ten region /3,8% powierzchni kraju/ - żyje blisko 40% ludności Wenezueli. Stany: Carabobo, Aragua, Miranda i Dystrykt Federalny grupują większość zakładów przemysłu przetwórczego i produkują ponad 66% energii elektrycznej wytwarzanej w Wenezueli /1962 r./, Omawiany region ma także duży udział w produkcji rolno-hodowlanej i rybactwie morskim.

Duża gęstość zaludnienia i głód ziemi doprowadziły do rozdrobnienia gruntów rolnych, podobnie jak to ma miejsce w Andach wenezuelskich. Tu także znajduje się ponad 22% ogólnej liczby gospodarstw rolnych, obejmujących ponad 30% ogólnokrajowej powierzchni ziemi uprawianej stale i 17% ziemi uprawianej przemiennie. Jest to główny region uprawy kakao - prawie 99% produkcji krajowej²³. Z innych upraw: kawa stanowi 24% produkcji krajowej, kukurydza - 12%, bawełna - 18%, tytoń - 30%, fasola zwykła - 24%, fasolnik chiński - 22%, orzeszki ziemne - 28%, ziemniara jadalna - 22%, cebula - 12%, ziemniaki - 30% i trzcina cukrowa - 4%²⁴.

Urodzajne ziemie strefy obniżen, w której leży jezioro Valencia, były tradycyjnym regionem pastwisk, na których tuczono bydło przypędzane tu z odległych Llanos. Obecnie jednak wzrastające zapotrzebowanie rynku w tym regionie na płody rolne powoduje spadek znaczenia hodowli na korzyść rozwoju produkcji rolnej. Tak więc łąki uprawne stanowią tylko niecałe 5%, a pastwiska naturalne około 4% ogólnokrajowej powierzchni pastwisk naturalnych. Bydło rogate - głównie mleczne, selektywne - stanowi 4,4% ogółu, nierogacizna - 14%. Bogactwo wielkiej ilości ryb u wybrzeży Morza Karaibskiego i wielowiekowa tradycja rybacka ludności stanów: Sucre i Nueva Esparta stawiają ten region /obok stanów: Zulia i Falcón/ w rzędzie głównych dostawców ryb na rynek krajowy.

Llanos

Pomiędzy Andami /od NW/ Cordillera del Norte /od N/ i Wyżyną Gujańską /od SE i S/ leży ogromna, nizinna kraina, zwana Llanos. Powierzchnia tej niziny wynosi około 300 tys. km², a jeśli dodamy tu jeszcze około 30 tys. km² powierzchni delty Orinoko, to zajmuje ona około 35% powierzchni kraju²⁵. Ta centralna kraina Wenezueli była w trzeciorzędzie zatoką morską. Część niziny to szerokie, okresowo zalewane, silnie zabagnione równiny rzeczne zbudowane z osadów rzecznych²⁶. Nawet największe susze nie są w stanie odvodnić llanos bajos - bo tak nazywają się niżej położone regiony Llanos. Są to obszary leżące w dorzeczach: Casiquiare²⁷/SW Teritorio Amazonas/, Arauca, Apure i dolnej Portuguesa /stany: Apure, SE części stanów; Barinas, Portuguesa i Cojedes/ i obszary leżące na N od dolnego Orinoko /SE część stanu Anzoátegui i cała SE część stanu Monagas/. Drugi typ omawianego krajobrazu naturalnego to wyżej położone /do około

200 m/, okresowo suche płyty piaskowcowe czyli mesas, przekształcone lokalnie przez procesy krasowe¹³. Te dobrze odwodnione llanos altos występują u podnóża Andów /NW i N części stanów Barinas i Portuguesa/ oraz od Serranía del Interior, aż prawie w pobliże doliny Orinoko /na obszarze stam Guárico/, N i W obszary stanów Anzoátegui i Monagas¹⁴.

Pamięając formację roślinną w Llanos jest sawanna¹⁵. Monotonia powierzchni pokrytych roślinnością trawiastą, przerywana jest małymi kępami drzew /matas/, lub lasami galeriowymi ciągnącymi się wzdłuż rzek. Główną rzeką Llanos a zarazem całej Wenezueli jest Orinoko, które odwadnia 70% powierzchni kraju. Długość tej jednej z największych rzek Ameryki Południowej wynosi /wg L. M a r r e r o, op. cit., s. 105/ - 2 140 km¹⁶. W środkowym biegu, Orinoko jest żeglowne dla dużych statków, a w swym biegu dolnym nawet dla statków oceanicznych, które docierają aż do Ciudad Bolívar, tj. 400 km w górę rzeki.

W ciągu wieków wiele przeszkód i trudności hamowało rozwój demograficzny i ekonomiczny regionu Llanos. Składały się na to:

1. klimat sawannowy /Aw/ na terenach bardzo suchych, a także i na terenach z nadmiarem wilgoci /llanos bajos/,

2. klęska malarii,

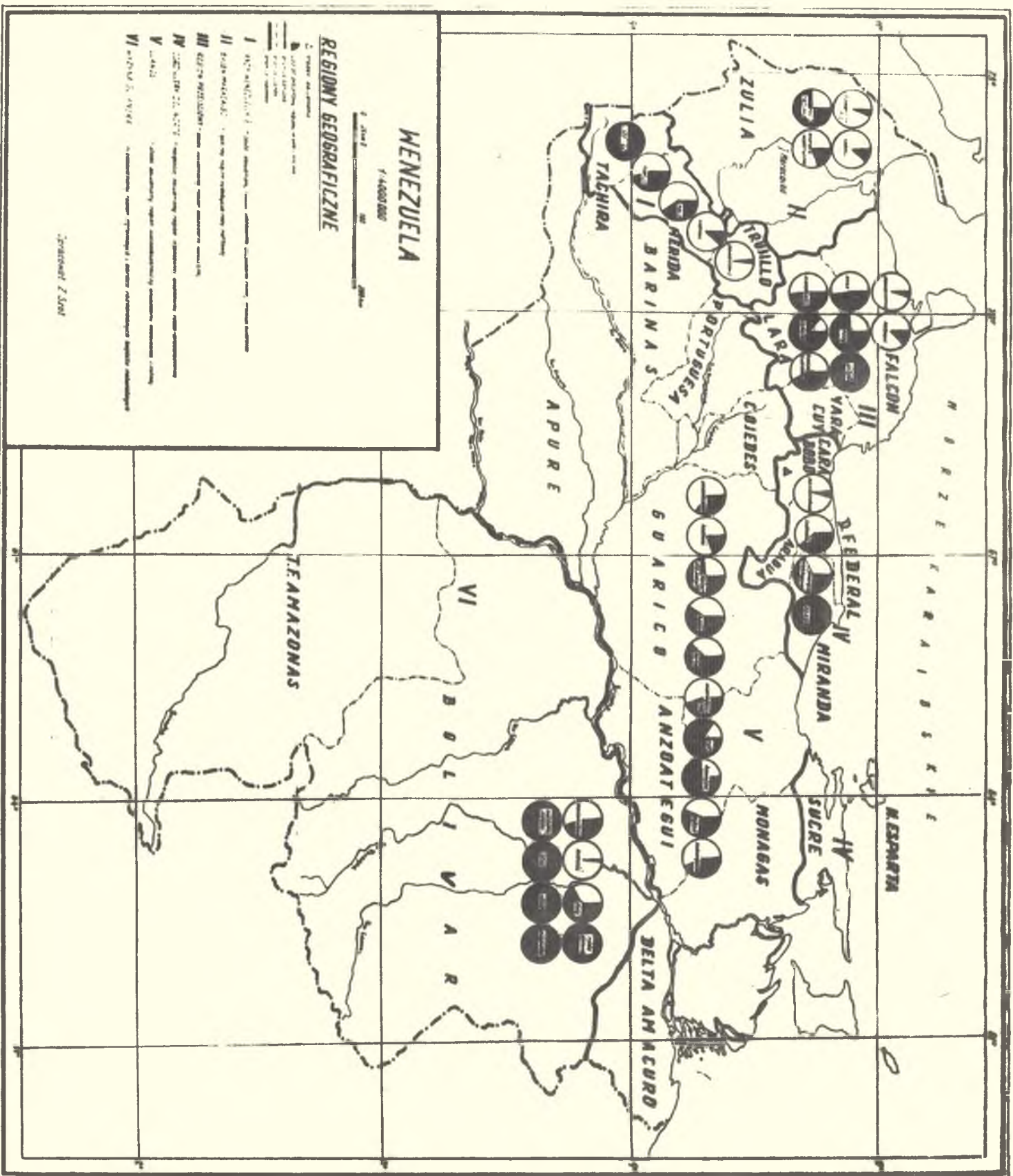
3. trudności komunikacyjne - brak dogodnych połączeń handlowych z zawsze gęsto zaludnionym regionem północnym.

W ostatnich czasach zlikwidowano /głównie z funduszy państwowych/ w dużej mierze te przeszkody poprzez rozbudowę systemów nawodnienia, likwidację malarii, zbudowanie mostów i dróg kołowych. Powolna, ale konsekwentna realizacja reformy agrarnej przyczynia się dodatkowo do zaludnienia i rozwoju rolno-hodowlanego szerokich przestrzeni Llanos - obejmujących 1/3 pow. kraju. Dzisiaj mieszka tu i pracuje prawie 1/5 ogółu ludności Wenezueli gospodarującej na 93 tysiącach gospodarstw stanowiących ponad 29% ogółu gospodarstw w Wenezueli. Gospodarstwa te obejmują ponad 17% ogólnokrajowej powierzchni ziemi uprawianej stale i 36% uprawianej przemiennie. Pastwiska naturalne stanowią ponad 74% ogólnokrajowej powierzchni pastwisk naturalnych, natomiast łąki uprawne - w tym tradycyjnie hodowlany regionie - stanowią tylko około 24% ogółu. Hoduje się tu 58% bydła, 62% koni, ponad 45% nierogacizny i około 6% kóz. Najlepsze rezultaty rolno-hodowlane osiąga się w strefach podgórskich¹⁷. Podczas gdy hodowla dominuje w południowej części Llanos, to na północy uzyskuje się coraz to nowe tereny rolnicze charakteryzujące się intensywną uprawą /o wysokiej wydajności/ ryżu, którego produkuje się w tym regionie aż 84% z całości produkcji krajowej. Ponadto zbiera się w Llanos - 98% sezamu, ponad 76% bawełny, 43% kukurydzy, 55% tytoniu, 48% fasolnika chińskiego, 24% fasoli zwykłej, 22% manioku i 26% ziemniary jadalnej.

W regionie Llanos znajduje się niecałe 21% ogólnej powierzchni lasów, ale równocześnie w tym regionie jest najintensywniejsza eksploatacja drewna /głównie w stanach Barinas i Portuguesa/, co na dalszą metę jest zjawiskiem negatywnym¹⁸.

Wyżyna Gujańska¹⁴

Wenezuelska część Wyżyny Gujańskiej zajmuje około 430 tys. km²¹⁹, tj. około 45% powierzchni kraju, zamieszkałej tylko przez 3% ogółu ludności - zgrupowanej głównie w części północnej Wyżyny. Tutaj leży całość stanu Bolívar i terytorium federalnego Amazonki oraz mała część terytorium federalnego Delta Amacuro. Wyżyna ta zbudowana jest z prekambryjskich gnejsów i łupków krystalicznych z intruzjami granitów i porfirów. Na krystalicznym podłożu zalegają piaskowce tworzące liczne ostańce w postaci /po-

tężnych niekiedy/ gór stołowych. Na terenie Wenezueli, Wyżyna Gujańska wznosi się w kierunku południowym od kilkudziesięciu do około 500 m n. p. m. Najwyższe wyniesienia w centrum Wyżyny /Auyán Tepui/, na pograniczu z Brazylią i Gujaną /Roraima/ oraz na samym południu /Pico de Neblina/, osiągają > 000 m n. p. m.³⁵. Jedną z największych rzek tego regionu jest Caroní, w dorzeczu której grupują się najważniejsze ośrodki życia gospodarczego³⁷. Północne obszary Wyżyny Gujańskiej objęte są klimatem sawann - Aw, natomiast na południe od 5° szer. geogr. półn. - Wyżyna Gujańska i Amazonia wenezuelska - porośnięta jest w zasadzie wlicznie zielonymi lasami pluwialnymi makrotermicznymi /selvas lluviosas/, wiążącymi się z klimatami zawsze gorącymi i wilgotnymi typu Af i Am.

Wyżyna Gujańska jest najzasobniejszym regionem w Wenezueli w bogactwa naturalne - dotychczas bardzo mało wykorzystane³⁸. Od dawna eksploatowano tu jedynie złoto, a od roku 1950 rudę żelaza. W regionie tym znajduje się jedno z największych - znanych - złóż rudy żelaza na świecie. Rudy w tym złożu posiadają ponad 63% Fe. Do dyspozycji człowieka jest tutaj także ogromny potencjał hydroenergetyczny oraz złoża innych bogactw naturalnych jak mangan, nikiel, chrom, złoto i diamenty. Region występowania tych bogactw - ma dogodne połączenie żeglowne z Oceanem Atlantyckim. U ujścia rzeki Caroní do Orinoko zbudowano duży kombinat hutniczy i hydroelektrownię. W roku 1960 utworzono specjalny instytut państwowy /Corporación Venezolana de Guayana/ posiadający duże uprawnienia autonomiczne, które ma wykorzystać do możliwie szybkiego i pełnego rozwoju regionu Gujany. Instytut ten ma zabezpieczyć optymalne wykorzystanie bogactw naturalnych w tym regionie. CVG oraz plany i studia Komisji Ekonomicznej dla Ameryki Łacińskiej ONZ /CEPAL/ zakładają, że region Gujany z ośrodkiem w budującym się zespole miejskim Santo Tomé de Guayana będzie - około roku 1975 - odgrywał poważną rolę przemysłową w skali całego kontynentu.

Region Gujany posiadający duże przestrzenie roślinności sawannowej jest dla rolnictwa prawie że w ogóle nie wykorzystany. Znajduje się tu jedynie 3,4% ogólnej liczby gospodarstw zajmujących niecały 1% ogólnokrajowej powierzchni ziem uprawianych, niecałe 17% pastwisk naturalnych i tylko 2% łąk uprawianych. Hoduje się w nich około 6% ogólnokrajowego погоłowa bydła rogatego, 10% koni i 5% nierogacizny. W produkcji płodów rolnych, region ten ma także znaczenie minimalne.

Z drugiej strony, region Gujany /a ściślej N obszary stanu Bolívar/ dostarcza 100% rudy żelaza, surówki i stali, złota i diamentów. Tu także znajduje się ponad 65% ogólnokrajowej powierzchni lasów - w zasadzie w ogóle nie wykorzystanych gospodarczo. Jedna z publikacji, opracowana przez CVG nosi tytuł: Guayana clave el desarrollo de Venezuela, co oznacza że: Guj a n a j e s t k l u c z e m d o r o z w o j u W e n e z u e l i ³⁹.

PRZYPISTY

1 Do charakterystyki ukształtowania powierzchni Wenezueli wykorzystano głównie następujące prace i źródła: P. V i l a: Geografía de Venezuela. Ministerio de Educación, Comisión Redactora de una Geografía de Venezuela, Instituto Pedagógico, Caracas 1965; E. N. Ł u k a s z o w a: Jużnaja Amierika. Gosudarstwiennoje Ucziebno-Pedagogiczeskoje Izdatielstwo Ministerstwa Proswieszczenia RSFSR, Moskwa 1958; A. L. C a r d e n a s: Geografía física de Venezuela. ARIEL, S. A., Esplugas de Llobregat, Barcelona 1966; J. T r i c a r t, M. M i c h e l: Monographie et carte geomorphologique de la region de Lagunillas /Andes vénézuéliennes/. Revue de Géomorphologie Dynamique. T. XV, nr 1-2-3, 1965, ss. 1-33; L. M a r r e r o: Venezuela y sus recursos. Cultural Venezolana, S. A., Caracas 1964; R. G a l o n: Niektóre problemy geograficzne Wenezueli. Przegląd Geograficzny, Warszawa 1966, T. XXXVIII,

z. 4, ss. 651-671; R. G a l o n: Klimamorphologische Probleme der Tropen am Beispiel von Venezuela. Wissenschaftliche Veröffentlichungen, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig 1966, nr 23/24, ss. 259-267; A. O l s z e w s k i: Niektóre problemy słodowcań współczesnych i plejstocenijskich Ameryki Południowej. Czasopismo Geograficzne, Wrocław 1967, T. XXXVIII, z. 3, ss. 243-274; Atlas Świata. PWN, Warszawa 1962, mapa nr 351-352, skala 1:5 000 000; C. J. J o n e s - P a r r a: Pocket Atlas of Venezuela. Litografia Miangolarra Hermanos, S. A., Caracas 1957; Mapa físico y político de los República de Venezuela. M. F o r e s t: Geografo Editor G i r a r d E., Paris, skala 1:1 700 000; Mapa de Carreteras de Venezuela. Creole Petroleum Corporation, General Drafting Co., Inc., Convent Station, N. J., E. U. A., 1960, skala 1:1 680 000; Geologic - Tectonic Map of the United States of Venezuela. Columbia University, New York, 1950, skala 1:1 000 000; Mapy topograficzne /Cartas topograficas/ Dystryktu Federalnego, Terytorium Fed. Delta Amacuro, stanów: Anzoátegui, Aragua, Carabobo, Falcón, Lara, Nueva Esparta, Mérida, Miranda, Monagas, Sucre - wydane przez Ministerstwo de Obras Públicas, Departamento de Cartografía Nacional w Caracas.

² Anuario Estadístico de Venezuela 1965. Ministerio de Fomento, Dirección General de Estadística y Censos Nacionales, Caracas 1967; Nomenclador de Centros Poblados y Divisiones Político - Territoriales. Ministerio de Fomento, Dirección General de Estadística y Censos Nacionales, Caracas 1966, T. I-VI; Noveno Censo General de Población /26 II 1961/. Ministerio de Fomento, Oficina Central del Censo, Caracas 1964, T. I-XIII; Octavo Censo General de Población /26 XI 1950/. Ministerio de Fomento, Dirección General de Estadística y Censos Nacionales, Caracas 1955-1960, T. I - XI; J. E. L ó p e z: La expansión demográfica, de Venezuela. Revista Geográfica, Universidad de Los Andes, Instituto de Geografía y Conservación de Recursos Naturales - Facultad de Ciencias Forestales, Mérida 1961-1962, Vol. III, No 8, ss. 195-275; J. E. L ó p e z: Tendencias recientes de la población venezolana. Revista Geográfica, Mérida 1965, Vol. VI, Nos. 14-15, ss. 5-44; A. M a r y a n s k i: Współczesne wędrówki ludów - Zarys geografii migracji, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966; Z. S z o t: Przemiany geograficzne w Wenezueli ze szczególnym uwzględnieniem okresu 1936-1961. Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie, Prace Geograficzne IV, Kraków 1968, z. 30, ss. 165-183, plus 5 map; Z. S z o t: Przemiany demograficzne Wenezueli ze szczególnym uwzględnieniem okresu 1950-1965 na tle środowiska geograficznego i gospodarki. Katedra Geografii Regionalnej, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie, Kraków 1969, Praca doktorska /maszynopis/;

³ Z polskich opracowań jedynie T. Olszewski zamieszcza schematyczną mapę Wenezueli z podziałem na regiony gospodarcze. T. O l s z e w s k i: Geografia ekonomiczna regionalna świata. PWN, Warszawa 1967, T. II, ss. 401-407, mapa nr 51 - Wenezuela; Regiony gospodarcze.

⁴ Szczyty leżące w paśmie Sierra Nevada de Mérida osiągają największe wysokości w Wenezueli: Pico Bolívar - 5 007 m n. p. m., Humboldt - 4 942 m, Concha - 4 922 m, Bonpland - 4 883 m, El Leon - 4 743 m n. p. m.; R. G a l o n: Niektóre problemy geograficzne Wenezueli, op. cit., ss. 652-653 stwierdza, że omawiane "Andy są zbudowane ze skał krystalicznych i metamorficznych pod osłoną sfałdowanych kredowych i trzeciorzędowych wapieni margli i piaskowców. Jądra krystaliczne należy uważać za masyw hercyńskie, przeobrażone w czasie orogenezy trzeciorzędowej. Utwory fałdowe występują przede wszystkim w brzeźnych partiach gór, natomiast w centralnej części gór utwory krystaliczne pojawiają się na powierzchni, tworząc kulminacje. Obok pasm górskich o wyraźnych kulminacjach, Andy charakteryzują się występowaniem rozległych i płaskich grzbietów typu wyżynnego".

⁵ Obniżenie San Cristóbal /lub Táchira/ położone na wys. 150-950 m, jest rowem tektonicznym, który od najdawniejszych czasów był i jest ważnym szlakiem komunikacyjnym i handlowym. Rzeki płynące tym obniżeniem w kierunku basenu Maracaibo i Llanos utworzyły terasy aluwialne, które wraz z okolicznymi stokami są intensywnie wykorzystywane pod uprawę kawy.

⁶ Istnienie oczywiście ogromna liczba opracowań dotyczących zagadnień regionalizacji i klasyfikacji klimatycznej. Wybór klasyfikacji Köppena - do wydzielania typów klimatu w Wenezueli - uzasadniony jest m. in. tym, że dane potrzebne w tej klasyfikacji /głównie temperatury i opady/ są najłatwiej dostępne.

Europejscy kolonizatorzy, głównie Hiszpanie i Portugalczycy zauważyli już bardzo dawno, że wysoka temperatura panuje w ciepłej strefie tylko na obszarach nisko położonych i obniża się w miarę wznoszenia się nad poziom morza. W związku z tym wyróżnili oni w Ameryce cztery piętra klimatyczne, którym odpowiada piętrowe ułożenie roślinności. Podział taki jest uzasadniony prawie w całej Wenezueli. Od poziomu morza do około 800-1 000 m n. p. m. jest stale ciepło i temperatura nie spada nigdy poniżej 20°C. Jest to *t i e r r a c a l i e n t e* - ziemia gorąca. Panuje tu wiecznie zielony, gęsty, wilgotny las tropikalny, przeobrażający się wyżej w wilgotny las górski. Na Llanos rośnie sawanna. Od 800-1 000 m do wysokości 1 800-2 200 m n. p. średnie temperatury w ciągu roku wahają się od 15 do 20°C. Jest to *t i e r r a t e m p l a d a* - ziemia umiarkowana /ciepła/. W tym pasie zwanym także piętnem kawowym, skupiona jest większość osiedli. Na tych wysokościach znajdują się także - ważne gospodarczo - stoliwa terasowe w dolinach górskich, zwłaszcza w dolinie podłużnej Andów wenezuelskich. W górnej części tego piętra pojawia się wilgotny las wysokogórski z epifitami, rozwijający się w warunkach gęstych mgieł i rosy /lasy mgliste, górskie - *bosques nublados*/. Wyższe temperatury równin wenezuelskich powodują silne parowanie w ciągu dnia. Gdy para wodna dochodzi do wysokości 700 m, na stokach gór zaczyna się proces kondensacji. Ta wstęga chmur i mgieł - widoczna z daleka w krajobrazie Andów, *Cordillera del Norte* i najwyższych partii Wyżyny Gujańskiej - daje początek gęstej, stałej wilgoci podtrzymującej vegetację lasów. Są to lasy higrofilne /wodolubne/, ale mezotermiczne /średnie temp./ a więc różniące się od lasów równinowych które są makrotermiczne. Od wysokości 2 000 m do 3 000 m n. p. m. średnia temperatura roczna wynosi 10-15°C. Jest to *T i e r r a f r i a* - ziemia zimna, gdzie można jeszcze uprawiać rośliny chlebowe i okopowe. Powyżej 3 000 m n. p. m. klimat jest chłodny przez cały rok, częste są mgły, pada śnieg /w porze wilgotnej/. Jest to *t i e r r a h e l a d a* - ziemia mroźna, porośnięta *páramos andinos* - a więc roślinnością nieco podobną do łąk alpejskich. *Páramos* obejmują zasadniczo tylko najwyższe pasmo Andów wenezuelskich, tj. Sierra Nevada de Mérida. Wreszcie na wysokości ponad 4 700 m n. p. m. rozpościerają się w Andach wenezuelskich wieczne śniegi i drobne lodowce górskie.

⁷ Bieg większych rzek andyjskich jest konsekwentny wzdłuż linii licznych uskoków podłużnych i poprzecznych. Rzeka Chama /180 km/, której dolina jest uważana jako najbardziej typowa dla dolin andyjskich ma swoje źródła na wys. 4 118 m n. p. m. /Mucuchies/ i jest zasilana przez wody wypływające z setki jezior pochodzenia lodowcowego. Dolina ta założona w obniżeniu tektonicznym ma kształt litery U, ponieważ była kiedyś modelowana przez erozję starych lodowców.

⁸ Andy wenezuelskie mają bardzo młodą rzeźbę. Ostatnie wypiętrzenie było milion lat temu. Do dziś odczuwa się w tym regionie wstrząsy sejsmiczne. Silna erozja wód płynących jest spotęgowana tym, że Andy ulegają także i dzisiaj stałemu, bardzo powolnemu procesowi wznoszenia się.

⁹ Erozja gleb i inne sboczowe procesy denudacyjno-erozyjne odgrywają poważną rolę zarówno w Andach, jak i w *Cordillera del Norte*. Są one groźne także i w tych innych obszarach, które odznaczają się znaczną pochyłością terenu, niezbyt zwartą szatą roślinną, silnymi opadami atmosferycznymi - skupionymi w jednej porze roku oraz ograniczoną przepięknością gruntu. Skąpa szata roślinna może być spowodowana zarówno przyczynami klimatycznymi, jak i nieodpowiednią gospodarką ludzką. Szybkie powiększenie się nieużytków, powstałych na skutek erozji gleb w Wenezueli wywołane jest wycianiem lasów górskich, niewłaściwymi sposobami uprawy rolnej, nadmiernym i nie kontrolowanym wypasem zwierząt domowych /szczególnie kóz/, kopalnictwem odkrywkowym, budową osiedli i dróg itp. Szczegółowe dane na ten temat można znaleźć w następujących opracowaniach: A. E i c h l e r, Mérida: *Nuestro país como naturaleza y obra humana*. Talleres Graficos Universitarios, Mérida 1961; F. T a m a y o: *Camino para ir a Venezuela*. Universidad de Los Andes, Talleres Graficos Universitarios, Mérida 1962;

Intensywny rozwój procesów denudacyjno-erozyjnych obserwował prof. dr R. Galoz uczestnicząc w międzynarodowym sympozjum geomorfologicznym w Caracas w 1963 r. Zagadnieniom tym poświęcił dużo uwagi w pracy: Niektóre problemy geograficzne Wenezueli, op. cit.

¹⁰ Jedynie małe obszary znajdują się w Kolumbii /SW/ oraz w innych stanach Wenezueli /Táchira, Mérida, Trujillo i Falcón/.

¹¹ Większe deniwelacje występują na W u podnóża gór Perijá i na SW /wzgórza La Paloma/. Od zachodu, basen Maracaibo otaczają urwiste stoki Cordillera de Perijá; bardzo słabo zaludniona zarówno po stronie wenezuelskiej jak i kolumbijskiej. Jest to - nawiasem mówiąc - niezaludniony jeszcze region sporny między Wenezuelą a Kolumbią. Góry te ciągną się na terytorium Wenezueli z SW na NE na odcinku 220 km długości i 50 km szerokości.

¹² Długość Jeziora Maracaibo z N na S /między Punta de Palmas a Punta de Santa Rosa/ wynosi 155 km, a największa szerokość /między Motatán del Lago a El Guapo/ wynosi 120 km.

¹³ W kanale /lub rzece/ Bahía de Tablazo /40 km dł., 8 km szer./ łączącym Jezioro Maracaibo z Zatoką Wenezuelską - 97,7% stanowią wody słodkie, a 2,3% wody słone. Zasolenie w pobliżu miasta Maracaibo dochodzi najwyżej do 1,65% /średnie zasolenie pobliskiego Morza Karaibskiego wynosi 4%.

¹⁴ W okresie 1917-1967, na terenie Wenezueli wydobyto ponad 3 mld ton ropy naftowej, z czego 2 500 milionów ton/tj. 75% z terenów stanu Zulia.

¹⁵ W regionie przejściowym można wydzielić jeszcze pięć mniejszych jednostek morfologicznych: góry i wyżyny Falcón, wyżyny i obniżenia Lara, masyw Arca, nizina Tocuyo i obniżenie Turbio - Yaracuy.

¹⁶ Widać to poprzez podniesienie starych powierzchni erozyjnych, roscinanie stoków aluwialnych, tworzenie się nowych teras rzecznych i plaże wyniesione ponad poziom morza, które potwierdzają tendencję do odkształcenia rzeźby.

¹⁷ Istnieją tu takie porty jak: Cardón, Las Piedras, Amuay, Vela de Coro /pierwszy port wenezuelski/, Puerto Cumarebo, Chichiriviche i Tucacas. Obniżenie Yaracuy ułatwia połączenie wybrzeża morza z wnętrzem kraju. Dolina Sarare między Barquisimeto i Acarigua stanowi połączenie z Llanos. Ważną obniżenie Barquisimeto i Carora biegnące E na W główne szosy łączące centrum kraju z basenem Maracaibo i z Andami. Barquisimeto - największe miasto tego regionu - rozwija się głównie dzięki temu, że leży na skrzyżowaniu ważnych dróg komunikacyjnych.

¹⁸ Góry te nazywa się czasem Cordillera del Caribe. W naszym Atlasie Świata PWN nazwano te góry Cordillera de la Costa, podczas gdy Cordillera de la Costa to tylko jeden odrębny system górski, ostro sarysowanych gór nadbrzeżnych oddzielonych podłużnym zapadliskiem od gór wewnętrznych /Serrania del Interior/ niższych, bardziej rozczłonkowanych będących drugim odrębnym systemem górskim.

¹⁹ Cordillera del Norte zajmuje powierzchnię ponad 50 tys. km² i obejmuje całość stanów Carabobo, Miranda i Dystrykt Federalny oraz część stanów Yaracuy, Cojedes, Guárico, Anzoátegui, Monagas i Sucre.

²⁰ Cordillera de Mérida /Andy wenezuelskie/ mają przebieg z SW na NE, natomiast Cordillera del Norte leży równoleżnikowo z W na E /podobnie jak Wielkie Antyle/. Cordillera del Norte różni się od Andów także bardzo silnym rozczłonkowaniem pochodzenia uskokuwego. Jej charakter fałdowy przerodził się w strukturę zrębową.

²¹ Lasy bezlistne w porze suchej - rosnące na wysokich Llanos stanów Portuguesa i Barinas - dostarczają blisko 50% drewna pozyskiwanego w całym kraju. Na trzecim miejscu jest stan Zulia, z którego pozyskuje się 15% drewna. Te trzy stany, na których powierzchnia leśna stanowi niecałe 10% powierzchni leśnej całego kraju, dostarczają 52% drewna pozyskiwanego z całego kraju. Dla porównania: powierzchnia leśna w stanie Bolívar wynosząca 170 100 km stanowi 35% ogółu powierzchni lasów a dostarcza tylko 4% drewna, tj. mniej niż stan Yaracuy dostarczający 6% drewna z lasów stanowiących niecałe 0,4% powierzchni leśnej kraju.

²² Wenezuela jest typowym krajem południowoamerykańskim, obejmując w głębi Ameryki Południowej część amazońskiej puszczy równikowej, trudno dostępnej, mało zaludnionej i gospodarczo nie wykorzystanej. Wenezuela jednak równocześnie - swym północnym, gęsto zaludnionym obszarem i swym życiem gospodarczym, dąży przede wszystkim ku Morzu Karaibskiemu. Należy ona zatem do grupy państw środkowoamerykańskich, rozwijających się wokół Morza Karaibskiego.

Długość wybrzeża w linii prostej od Punta Playa na E do Castilletes na W wynosi

1 892 km. Natomiast faktyczna długość wybrzeży Morza Karaibskiego i Oceanu Atlantyckiego wynosi 3 726 km /nie licząc wybrzeży J. Maracaibo/. Morsko-brzeżne położenie Wenezueli stwarza dodatkowe korzyści wynikające z faktu, że kraj ten ma łatwe połączenia morskie z obszarami występowania wielkich bogactw naturalnych: z roponośnym basenem Maracaibo i z szeroką strefą bogatych złóż rud żelaza. W pobliżu występowania tych rud powstaje potężny ośrodek hutniczy. Prowadzone są także prace pogłębiające w kanałach łączących Orinoko z O. Atlantyckim i basen Maracaibo z M. Karaibskim. Morze było czynnikiem przyciągającym ludność, która koncentrowała się wszędzie jego wybrzeży /szczególnie w wyższej położonych dolinach/ od początków kolonialnych aż do pierwszych czasów republikańskich. Jeszcze dziś większość ludności żyje w najbliższym sąsiedztwie morza, chociaż zauważa się już kierowany /planowy/ proces przemieszczenia się jej w głąb kraju. Wenezuela ma najdłuższy odcinek wybrzeża M. Karaibskiego - około 3 tys. km. Dla porównania: Kolumbia - około 1 600 km, Kuba - 1 800 km. Głębokość szelfu kontynentalnego otaczającego Wenezuelę waha się od 100 do 200 m. Od N w pobliżu wybrzeży Wenezueli występują 2 rowy tektoniczne: Bonaire /1 929 m/ i Cariaco /1 350 m/. Szelf kontynentalny od strony N jest stosunkowo wąski /oprócz Zatoki Wenezuelskiej/, natomiast od E przy ujściu Orinoko poszerza się do 100 km w głąb Oceanu.

W odległości około 10 km na N od wybrzeży ciągnie się 70 km szeroki pas wysp, wysepek i skał. Jest ich w sumie sto, ale tylko nieliczne są zamieszkałe. Ciągną się one w dwóch seriach: S - blisko kontynentu i N - poza platformą kontynentalną. W pasie leżącej bliżej kontynentu znajdują się wyspy: Margarita, Cubagua i Coche, które tworzą stan Nueva Esparta. Pozostałe wyspy tego pasa /La Tortuga, Los Frailes, Los Testigos i mnóstwo drobniejszych/ i wszystkie wyspy leżące poza szelfem kontynentalnym /m. in. Islas de Aves, Archipelag Los Roques, La Orchila, Blanquilla, Los Hermanos/ o łącznej powierzchni około 120 km² - tworzą Dependencje Federalne. Leżące w pobliżu Wenezueli wyspy: Curacao, Aruba i Bonaire należą do Holandii.

23 W produkcji kakaó i kawy Wenezuela od dawna była nastawiona na eksport. Z 54 tys. ton kawy i 22 tys. ton kakaó - wyprodukowanych w roku 1965 - połowa została sprzedana za granicę /głównie do Stanów Zjednoczonych, Holandii, NRF, Belgii i Danii/. Wenezuelskie kakaó, począwszy od XVI wieku aż do czasów dzisiejszych, jest najwyższej oceniane w całym świecie. Kakaó /znane wcześniej szeroko w całej prawie Ameryce/ stało się ulubionym napojem Europejczyków aż do początków wieku XIX, kiedy to zaczęto smakować w kawie. Około roku 1920 kawa zajęła pierwsze miejsce w eksporcie wenezuelskim, zastępując kakaó, które teraz seszło na plan drugi, ale już w roku 1925 kawa straciła swoje pierwszeństwo na korzyść ropy naftowej, która do dziś dostarcza zdecydowaną większość dochodów z eksportu.

24 W momencie kiedy ropa naftowa zaczęła odgrywać coraz poważniejszą rolę w gospodarce i handlu, produkcja rolna była z roku na rok coraz bardziej zaniedbywana. Wenezuela zmuszona jest więc sprowadzać co roku żywność z zagranicy. Ep. w roku 1955 musiano zakupić za granicą żywność na sumę około 500 milionów boliwarów, tj. tyle, ile wynosił łączny import żywności w ciągu pięciu lat okresu 1911-1915. W roku 1960 sprowadzono żywności /nie licząc napojów i alkoholi/ za około 400 milionów boliwarów. Po roku 1960, na skutek konsekwentnej realizacji reformy rolnej i dużego zainteresowania się rolnictwem przez władze rządowe, zauważa się spadek importu żywności. W roku 1965, sprowadzono do Wenezueli już "tylko" za około 300 milionów boliwarów.

25 Wg A. C a r d e n a s a /Geografía física de Venezuela, op. cit., s. 113 /powierzchnia Llanos wynosi 280 tys. km², a powierzchnia delty Orinoko 22,5 tys. km². Llanos ciągną się z SW na terytorium kolumbijskim, gdzie noszą nazwę Llanos del Meta - od nazwy jednego z największych dopływów Orinoko, który odwadnia część kolumbijską tej równiny. Na terytorium Wenezueli od podnóża Andów na W do ujścia Orinoko na E, mają długość około 1 300 km, a między Serranía del Interior na N i Wyż. Gujańską na S, osiagają szerokość od 100 do 400 km.

26 Są to gliniasto-ilaste i piaszczyste aluwia plejstoceny i współczesne.

27 Casiquiare łączy Orinoko z Río Negro. Jest to największa bifurkacja na obszarze Ameryki Południowej. A może to kanał zbudowany przez Indian w czasach przedhiszpańskich? Casiquiare wykorzystywana jest obecnie do systematycznej żeglugi łączącej /poprzez górne Orinoko/ stolicę tego regionu Ayacucho z najdalej na południe wysuniętymi osadami, pełniącymi w zasadzie funkcję posterunków wojskowych.

28 R. G a l o n: Niektóre problemy geograficzne Wenezueli, op. cit., s. 655.

29 W miarę zbliżania się do gór wzrasta zasypianie rzeczne typu podgórskiego /np. stożki napływowe/, sięgające do kilkuset metrów. Ogólne nachylenie llanos jest z N na S i z W na E.

30 Pojęcie sabana w języku Arawaków oznacza krajobraz szeroko rozpostartych równin bezdrzewnych, porośniętych trawami. Sawanny - zajmują w Wenezueli 40% powierzchni kraju i odpowiadają klimatowi Aw. Obejmują one większą część llanos, duże powierzchnie Wyż. Gujańskiej, a także inne odosobnione obszary kraju, jak np. llanosy Monay w stanie Trujillo /N Andy/. Sawanna jest wyraźnie zróżnicowana regionalnie. W llanos, gdzie sawanna jest formacją dominującą nie ma powierzchni większych niż 10 km² całkowicie pozbawionych drzew.

31 A. L. C a r d e n a s /op. cit., s. 183/ - podaje: 2 060 km, A. B o n a - s e w i c z: /Wenezuela. Geografia Powszechna, PWN, T. V, s. 221/ - podaje 2 500 km, Roczniki statystyczne /GUS, Warszawa/ - podają 2 740 km.

Plemiona Indian guarańskich nazywają tę rzekę Guirinko /co znaczy: tam, gdzie się żeglują/. Orinoko wypływa z Wyż. Gujańskiej na pograniczu terytorium federalnego Amazonki i Brazylii w kierunku NW potem na N, a wreszcie płynąc setki km w kierunku E uchodzi do Atlantyku. Na pewnym odcinku jest rzeką graniczną między Wenezuelą a Kolumbią, a następnie oddziela stan Bolívar od stanów Apure, Guárico, Anzoátegui i Monagas. Na 24 jednostki administracyjne Wenezueli tylko siedem nie jest związanych hydrograficznie z dorzeczem Orinoko. Około 1 000 rzek i mniejszych cieków wodnych płynie w dorzeczu Orinoko, którego powierzchnia wynosi około 948 tys. km² /t.j. prawie tyle, co łączna powierzchnia Polski, Francji i Węgier/. Do Orinoko uchodzi 194 większych rzek /95 dopływów prawych i 99 lewych/. Przepływ przy ujściu wynosi średnio około 18 tys. m³/sek. Rzeka ta unosi w ciągu jednego roku około 100 milionów m³ materiału, wyerodowanego z powierzchni swojego dorzecza. Część tego materiału osadza się przy ujściu, sypląc 45-metrowy odcinek delty w Atlantyku - w ciągu jednego roku. Delta Orinoko tworzy się na wielkiej przestrzeni od Zatoki Paria na N, aż do miejscowości Amacuro na S.

Niebezpiecznym zjawiskiem jest niewłaściwa interwencja człowieka w środowisko naturalne - powodująca nasilenie się erozji z każdym rokiem. Od czasów pierwszych odkrywców /Cristóbal Colón - 1498 r. i Ordaz - 1531 r./ - Orinoko było przez ponad czterysta lat mało znane. Dopiero w roku 1951 mieszana ekspedycja naukowa francusko-wenezuelska rozpoczęła serię poważnych studiów i badań tej rzeki, a do jej źródeł. W drodze - do źródeł Orinoko - w wilgotnej puszczy tropikalnej, członkowie ekspedycji napotkali Indian plemienia Vaicos, którzy po raz pierwszy widzieli białych. Członkom wyprawy udało się nawiązać z nimi przyjazne stosunki.

32 Dobre rezultaty rolno-hodowlane /w strefach podgórskich/ i wzrost zaludnienia rolniczego jest możliwy szczególnie wtedy, gdy zbiegają się prace nawadniające z mechanizacją i konsekwentną realizacją reformy rolnej.

33 Zwiększająca się z roku na rok erozja gleb, ubożenie szaty roślinnej, całkowite zanikanie niektórych rzek w okresie bezdeszczowym i powstawanie katastrofalnych powodzi w okresie deszczowym są zjawiskami, które nabierają szczególnej ostrości na terenach górskich. Dość tu należy jeszcze jedną formę szkodliwej działalności człowieka, tj. wypalanie terenu. Otóż na rozległych równinach llanos - w spadku po prymitywnej gospodarce Indian, do dziś wywołuje się sztucznie pożary roślinności llanos /w okresie bezdeszczowym/, przygotowując w ten sposób nowe tereny pod uprawę rolną. Tego rodzaju prymitywne praktyki są szkodliwe dla gleb, drzew i zwierząt, które giną wtedy masowo. Narusza to poważnie równowagę ekologiczną środowiska. Fauna w Wenezueli przez pożary i polowania została już mocno przetrzebiona, szczególnie na północ od Orinoko i Apure. Władze i ludzie nauki w Wenezueli ustalają ostatnio zasady ingerencji człowieka w prawa tropikalnej przyrody /bez naruszania jej równowagi/. Starają się także naprawić szkody, powstałe w środowisku przyrodniczym na skutek rabunkowej gospodarki człowieka. Badania takie są konieczne do właściwej oceny środowiska geograficznego dla potrzeb rolnictwa, hodowli, osadnictwa, dla określenia potencjału gospodarczego poszczególnych regionów Wenezueli. Założono już szereg parków narodowych - szczególnie w górach - o łącznej powierzchni ponad 460 tys. ha /dla porównania; pow. parków narodowych w Polsce wynosiła w 1968 r. ok. 95 tys. km²/. Wydzielono także kilka obszarów

/o pow. od 100 do 700 tys. ha każdy/ lasów podlegających państwowej, racjonalnej gospodarce.

³⁴ Nazwę Gujana /Guayana/ wprowadził przypuszczalnie Diego de Ordez, który płynąc w górę Orinoko /1531 r./ słyszał ciągle z wyżyny okrzyki tubylców Ugana. Okazało się potem, że w tamtejszym języku znaczy to: białe twarze.

³⁵ Op. cit., A. L. C a r d e n a s: Geografía física de Venezuela, s. 42.

³⁶ Wyżyna Gujańska jest bardzo zróżnicowana geologicznie, morfologicznie, i klimatycznie i florystycznie. Generalnie można tu wydzielić trzy wielkie regiony: a/ Wyżyny i płaskowyże północy /ok. 22% pow. wenezuelskiej części Wyż. Gujańskiej; b/ Masyw części centralnej i południowej /60%/; c/ Płaskowyż Casiquiare /18%/.

³⁷ Wiele rzek wcinających się w skały krystaliczne posiada liczne wodospady. W masywie Auyán Tepui na rzece Churún znajduje się najwyższy wodospad świata Salto Angel /Skok Anioła/ o wysokości ponad 1 000 m.

³⁸ Początki zainteresowania N częścią regionu Gujany sięgają XVI wieku, kiedy to konkwistadorzy hiszpańscy i awanturnicy angielscy sądzili, że natrafili na legendarne El Dorado. Dwieście lat później Kapucyni - misjonarze katolicycy założyli pierwsze kuznie. W XIX wieku przedsiębiorstwa brytyjskie otrzymały koncesje na eksploatację rud żelaza. Na początku bieżącego stulecia /przed pierwszą wojną światową/ se złóż Manoa wywieziono 70 tys. ton rudy żelaza do Stanów Zjednoczonych, które od tego okresu czasu zaczęły się coraz bardziej interesować tym regionem.

³⁹ W wielu publikacjach naukowych dotyczących zarówno Wenezueli jak i innych krajów "trzeciego świata" zakłada się, że opóźnienie w rozwoju gospodarczym i słabe tempo wzrostu stopy życiowej spowodowane jest szybkim przyrostem i młodą strukturą wiekową ludności, stojącej na niskim poziomie wykształcenia i oświaty. Jakkolwiek jest w tym twierdzeniu cząstka prawdy, to jednak nie możemy zapominać, że np. Włochy, a szczególnie Japonia - kraje gęsto zaludnione, dysponujące o wiele skromniejszymi niż Wenezuela bogactwami naturalnymi, zarówno pod względem wielkości jak i ich różnorodności dzięki wspaniałemu rozwojowi industrializacji, należą do innej grupy krajów świata - do grupy rozwiniętych krajów kapitalistycznych. Rozwój własnego, silnego przemysłu, w oparciu o bogate i różnorodne bogactwa naturalne /wśród nich o niesmierzone zasoby energetyczne/, może postawić Wenezuelę w rzędzie krajów wysoko rozwiniętych. Praktyczne próby realizacji takiego stanowiska, widzimy obecnie na przykładzie rozwoju gospodarczego regionu Gujany - przy silnej opiece ze strony rządu Wenezueli.

Zygmunt Szołt

VENEZUELA'S GEOGRAPHIC-PHYSICAL REGIONS AND THEIR ECONOMIC VALUE

The author describes the character of the geographic-physical regions of Venezuela, particularly bringing to light the elements of the natural environment which are closely connected with economics and population. So far there has not been any publication which would deal with economic evaluation of the different natural regions of Venezuela - either in that country or abroad. The only publications where the interpretation of the problem was somewhat similar, was that of Levi Marrero /cited in the article/. In the notes and references, the author cites the relevant sources /mainly Venezuelan/ and scientific literature on the examined subject, as well as some particulars on the vital problems pertaining to Venezuelan geographical environment and economics.

Зыгмунт Шот

ГЕОГРАФИЧЕСКО-ФИЗИЧЕСКИЕ РАЙОНЫ ВЕНЕСУЭЛЫ И ИХ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ
ЗНАЧЕНИЕ

Р е з ю м е

Автор дает характеристику отдельных географическо-физических районов Венесуэлы, останавливаясь особенно на тех элементах природной среды, которые тесно связаны с народным хозяйством и населением. Экономическая оценка отдельных природных районов страны не была до сих пор проведена еще ни в какой работе - так венесуэлской, как и в иностранной. В определенной степени подобный подход к этим проблемам можно найти только в труде Дем Маррере, на который автор и ссылается в настоящей статье. В примечаниях автор приводит основные источники /главным образом, венесуэлские/ и научную литературу, а также останавливается на описании некоторых подробностей географической среды и экономики Венесуэлы.